

ЦУВРАЛ АЛУУРЧИНЫ ЕРӨНХИЙ ДҮР, ТӨРӨЛ, ТҮҮНИЙ СЭТГЭЛ
ЗҮЙГ ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ТАЛААС СУДЛАХ НЬ

П.Цагаандарь

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн ЦЭЗТ-ийн
тэнхимийн багш, магистр, цагдаагийн ахмад

Энэхүү судалгааны гол субъектыг бид бүхэн биеэчлэн танихгүй ч, хувь хүний зан араншин, дадал, хандлагыг түүний аллагаар судлах болно. Цуврал алуурчдын дүр зураг сэтгэл зүйн олон төрлийн шинжлэх ухааны салбарт судлагдаж байна. Үүнд:

- ✓ Эрүүгийн эрх зүй
- ✓ Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулинд
- ✓ Шүүх эмнэлэг, сэтгэц эмгэг
- ✓ Ерөнхий криминологи болон сэтгэл судлалд

Энэхүү гэмт хэрэгтэн бие хүний сэтгэл зүйн, авир араншинг бид бүхэн сэтгэл зүйн талаас нь судлах болно.

FBI буюу Холбооны мөрдөх товчоогоос бидэнд санал болгож байгаа цуврал алуурчидын дүр зургыг судлах болно.

- Зохион байгуулалттай, нийгмийн эсрэг хадлагатай
- Зохион байгуулалтгүй, нийгмийн эсрэг хандлагатай
- **Зохион байгуулалттай, нийгмийн эсрэг хадлагатай алуурчин**
- Сэтгэн бодох чадвар, IQ, харилцааны өндөр чадвартай
- Өөрийгөө хянах, барих, /зарим үед түр хугацаанд сураг чимээгүй алга болж, үйл явдлыг намжихыг хүлээх чадвартай, эрсдэлийг сайн үнэлдэг/
- Нийгмийг жигшэн, хүлээж авхаас татгалздаг, цөөн тооны хүмүүстэй нийлдэг, ичих,айх, санаа зовох мэдрэмж түүнд төрдөггүй.
- Гэр орон, машин, гадаад үзэмжиндээ өндөр анхаарал тавидаг. / бүх зүйлд хэт өндөр шаардлага тавидаг/
- Хохирогчийн хувийн зохион байгуулалтад тааруулж залжин эсвэл өөртөө татах байдлаар өөрийн болгодог. /эмч, цагдаа, аль ч байгууллагын хувцасыг ашиглан хохирогчийг хууран мэхэлдэг.
- Алуурчинд хохирогчийн гадаад үзэмж чухал байдаг /биений бүтэц, өндөр, үс, нүд, арьсны өнгө, хувцаслалтын хэв маяг/.
- Гэмт хэргийг эртнээс урьдчилан төлөвлөдөг. /хаана, хэдэн цагт, ямар багаж зэмсэгээр хэрхэн хөнөөх талаар/
- Хохирогчийн бүрэн удирдаж, захирахын тулд ихэвчлэн хүлдэг байна.
- Хохирогчийг шууд алдаггүй, эхлээд өөрийн төсөөлөн бодсон бүхий л бодол, мөрөөдлөө бүрэн гүйцэтгүүлж, зовоон тарчлаасны дараа амыг нь авдаг.
- Өөрийг нь илчлэх бүхий л сэжүүрийг үгүй хийдэг ба зарим тохиолдолд хохирогчийн цогцсыг өөр газар руу шүлжүүлдэг.
- Зарим тохиолдолд өөрийн алах хэв маг, гарын үсэг, таних тэмдгийг хохирогчийн бие, тухайн аллагын газарт үлдээдэг.
- Цагдаагийн байгууллага, эрэн сурвалжлах багын сайн дурын туслах ажилтан болж хамтран ажиллах чадвартай.
- Гэмт этгээд баригдсан үедээ сэтгэл зүйн хувьд тогтвортой маш тайван байж, байцаагчийн сэтгэл зүйг мэдүүлэг өгөх хугацаанд судлан түүгээр тоглох, гэмт хэргийн сэжүүрийг өөрөөсөө холдуулж, өөр тийш хөтлөж чадах тохиолдол элбэг гарч байсан. Иймд зарим нэг гэмт этгээдүүд цагдаагийн байгууллагад баригдсан ч нотлох баримт хангалтгүйн улмаас олон удаа мултарч гарч байсан гашуун түүхүүд бий. Үүний гол алдаа нь гэмт хэрэгтэний сэтгэн бодох чадвар, хүний сэтгэл зүйг сайн таньж мэдэх чадвар алба хаагчаас илүүд байгаад оршидог.

- Аллага үйлдэлж байсан бүхий л цаг хугацаанд аллага нь улам төгсөрч, шинэ төрлөөр алах, тамлан зовоох арга нь улам нарийссан байдаг.
- **Зохион байгуулалтгүй, нийгмийн эсрэг хандлагатай алуурчин**
- Сэтгэн бодох чадвар дундаж ба дунджаас доогуур, бусадтай ойлголцох, харилцаанд орох чадвар дунд эсвэл муу хөгжсөн.
- Хүрээлэн байгаа хүмүүстэй хэл амаа олдоггүй /эсрэг хүйстний хүнтэй тэр дундаа/
- Бага насандаа, үеийнхээ хүүхдүүдтэй хэл амаа олдоггүй байсан. Гэр бүлийн уур амьсгал тааламжгүй, эсэргээрэй хатуу ширүүн, гэр бүлд өссөн байдаг.
- Хэрэгтэн бага, өсвөр насандаа бэлгийн хүчирхийллийн хохирогч болж байсан
- Өөртөө болон гадаад үзэмжиндээ анхаарал тавидаггүй, гадаад байдал нь нямбай, цэмбэгэр бус
- Гэмт хэргийг ихэвчлэн гэнэт сэтгэлийн хөөрлөөр үйлддэг
- Аллагыг эртнээс зохион байгуулалттай хийдэггүй
- Гэмт хэргийг өөрийн оршин суудаг гэр, ажлаас /15км/ холгүй зайд үйлддэг.
- Гар доорх эд зүйл ашиглан хохирогч руу дайрдаг
- Ой снамжиндаа гэмт үйлдлээ хадгалахыг хичээдэг, өдрийн тэмдэглэл бичих, зураг, бичлэг хадгалдсан байдаг.
- Хохирогчийн гэр бүлийн гишүүдэд захиа илгээмж өгөх байдлаар холбоо барьж ил гарч ирдэг.
- **Цуврал алуурчдыг энэ 2 бүлэгт хуваан авч үзэхээс гадна, завсрын алуурчид бас байдаг байна. Үүнд:**
- Дундаж, дунджаас дээгүүр IQ-тай бусадтай харилцах, өөрийгөө болон бусдыг ойлгох чадвар дунд
- Үе тэнгийн хүүхдүүд, гэр бүлийн зүгээс хүнд хүүхэд насыг туулсан /шооглуулах, зодуулах, сэтгэл зүйн болон бие физиологийн хүчирхийлэлд өртөж байсан/
- Өөрийгөө сайн удирдаж чаддаг боловч далд ухамсрын түвшинд гэмт хэргийг үйлддэг
- Гэмт хэргийг гэрийнхээ, ажлынхаа ойролцоо үйлддэг
- Гэмт хэрэг хийх үедээ өөрийгөө эзэмдэж чадах аа болидог, бүх зүйлийг сэтгэл хөдлөл нь удирддаг
- Хохирогч нарын зурагт цомог үүсгэж, гэмт хэрэг үйлдэхэд шаардлагатай орчин бий болгодог.
- Гэмт этгээдийн 50 хувь нь гэмт хэргийн ул мөрийг устгадаг.
- Гэмт этгээд баривчлагдсан тохиодолд өөрийгөө маш тайван авч явдаг ба, мэдүүлэг өгөх үед хаалттай болж, хамтран ажиллахаас үргэлж татгалздаг.
- Энэхүү завсрын алуурчдын дунд ОХУ-н цуврал алуурчид болох А.Р.Чикатило, С.А.Головкин, А.Е.Сливко нар багтдаг байна.

Цуврал алуурчдын нийтлэг дүр зургийн хувьд:

- Бага болон өсвөр насандаа сэтгэл зүй, сэтгэцийн гэмтэл авч байсан.
- Гэр бүлийн хүнд хэцүү харилцаа, /эхийн зүгээс хайр, дулаан харилцаа мэдэрч байгаагүй, эцэг эхийн хэт өндөр, хатуу шаардлага эсвэл хяналтад өссөн. Гэр бүлдээ нэг хүүхдийг илүүд үзэж хайрлан бусдыг нь шийтгэн, байнга зандрах/ гм.
- Эсрэг хүйстний хүнтэй харилцаанд орж чаддаггүй, бие физиологийн дутуу хөгжилтэй холбоотой байх магадлалтай
- Бага насандаа уур уцаараа амьтад дээр гаргаж, тэднийг тамлан зовоож алдаг байсан гэх мэт олон төрлийн хүчин шалтгаанаас болж нийгэмд дасан зохицох чадваргүй, нийгмийн эсрэг гэмт хэрэгтэн, цуврал алуурчин гардаг байна.

Гэмт этгээдийг цагдан хорьсоны дараа түүний гэм зэмгүй хүнийг алах болсон шалтгаан нөхцлийг тодруулдаг. Иймд бид цуврал алуурчидын сэдлийг мэргэжлийн үүднээс тайлбарлаж байна.

Гедонисты: Энэ төрлийн гэмт хэрэгтний зорилго нь таашаалыг авах. Аллага бол тэдний хувьд сэтгэл зүйн, бие физиологийн хэрэгцээг ханган таашаал авах нэгэн хэлбэр.

Гедонистууд дараах төрөлд хуваагдана:

- **Сексуаль:** Энэ төрлийн гэмт хэрэгт хосолмол хэлбэрийн хүчингийн хэрэг орно. Сексийн дур хүслээ хангахын тулд аллага үйлддэг, учир нь энгийн харилцаанаас таашаал авдаггүй

тул. Энэ үед гэмт этгээд хүчирхийлэх үедээ, зовоон тарчлаах, эрүүдэн шүүх үеэс ташаал авдаг.

- **Дестроеры** /Англи хэлнээс to destroy- устгагч,сүйтгэгч/. Энэ төрлийн гэмт этгээдүүдийн гол зорилго нь хохирогч нарыг тамлан зовооход оршидог. Гэмт этгээд хохирогчтой бэлгийн харилцаанд ордоггүй ба хохирогчийг тамлан зовоох үйл явц болон хохирогчийн цуснаас, болж байгаа дүр төрх, үйл явдал, дуу чимээнээс ташаал авдаг.
- **Меркантильные:** Хувийн ашиг сонирхол, материаллаг эд зүйл авхын төлөө оршино. Энэ төрлийн гэмт этгээдүүдэд эмэгтэй хүмүүс их багтдаг. Гэмт этгээдүүд хүчирхийлэл үйлддэггүй ба үхэлд хүргэх хор, төрөл бүрийн хүчтэй эм бэдлмэл ашигладаг.
- **Властолюбцы:** Гэмт этгээд хохирогчийг өөрийн өмч, түүний үгийг үг дуугүй биелүүлдэг боолоо болгохыг хичээдэг. Хохирогчийг эрх мэдэлдээ байлгаж байна гэдэг бодол, дүр төрх, үйлдэл нь түүнд таашаал авчирдаг. Энэ төрлийн гэмт этгээдүүд бага насандаа хүчирхийлэлд өртсөн байдаг ба нас биеэнд хүрсэн үед ч өөрийгөө нийгэмд хүчгүй сул дорой гэж мэдэрдэг байна.
- **Визионеры:** Энэ төрлийн гэмт этгээдүүдийн талаар тайлбарлахад их хүнд: Учир нь тэд нар ад чөтгөр, бурханы зарлигаар хүн алсан гэж мэдүүлдэг. Тэдэнд “чи” хэн нэгний алах хэрэгтэй гэсэн дуу хоолой тушаадаг гэж тайлбарладаг. Ихэнх гэмт этгээдүүд сэтгэцийн өвчтэй байдаг. Гэхдээ ад чөтгөрийг тахин шүтдэг бүлэг гишүүдийн талаар санах хэрэгтэй. Учир нь тэд хохирогчын амь насаар тахил өргөж өөрийн гэсэн алах дүр зураг, хэв маяг, уламжлалтай байдаг.
- **Миссионеры:** Нийгмийг муу муухай зүйлээс арилгаж, сайжруулах ёстой гэж өөрсдийгөө үздэг. Гэмт этгээдийн хохирогч нар нь / өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ижил хүйстэн, биеэ үнэлэгч нар/ байдаг. Сэтгэцийн хувьд эрүүл, хийсэн хэргээ хүлээх чадвартай гэж сэтгэцийн эмгэгээр тогтоогддог.

Цуврал алуурчдыг олж илрүүлэхэд ямар хүндрэл бэрхшээл тулгардаг вэ? Гэсэн асуултад Холбооны мөрдөх товчооноос /FBI/ (*лат-modus oprendi*)- (*маска нормальности*)- (*хэвийн баг*) гэж хариулдаг. Энэ нь криминологид гэмт хэрэгтэн бие хүний сэтгэл зүйг судалж илрүүлэн барихад чиглэгдсэн арга. Харин энгийн, өдөр тутмын амьдралын хэрэгэлэнд бие хүний өдөр тутмын хийж заншсан үйлдлийг нэрлэдэг байна. Иймд нийгмээс ялгаран гарахгүйн тулд баг зүүж, зохиомол биений хэлэмж, үйлдэл, үг хэл яриа ашигладан бидний дунд уусдаг гэсэн үг. Иймд бид гэмт хэрэгтэн бие хүнийг хуулийг чандлан сахигч иргэнээс ялган илрүүлж харж чаддаггүй байна.

“Modus oprendi”- “Хэвийн багтай”- алуурчдын амьдрал ахуйн байдлаар нь 3 ангилна:

1. Жүжиглэх чадвар дээд зэргийн гэмт этгээдүүд: Хоёр давхар амьдралаар хэнд ч мэдэгдэлгүй амьдрах чадвартай. Өөрийнхөө хэл яриа, биений хэлэмжийг маш сайн хянадаг. Маш сайн эцэг, хань, дотны найз, хүү , охин, ажилтан байдаг.
2. Жүжиглэх чадвар дунд: Өөрийгөө хянах чадвартай, гэхдээ үе үе нөхцөл байдлаас шалтгаалан хяналтаа алдаж хүрээлэн буй хүмүүс зарим нэг сонин, гаж байдлыг нь анзаардаг. Гэхдээ энэ үйлдлийг нь ажлын ачаалал, стресс, гэр бүлийн маргаан, амьдралын хүндрэлтэй байдалтай холбон тайлбарладаг. Энэхүү төрлийн гэмт этгээдүүд 60-70 хувьд гэр бүлтэй, гэхдээ байнгын хэрүүл тэмцэлтэй байдаг ба эхнэр нөхрийн аль нэг нь гэр бүлийн дотоод харилцаанд илүү эрх мэдэлтэй нэгэн байдаг.
3. Жүжиглэх чадвар муу: Өөрийгөө хянах чадвар маш муу, байнга өөрийгөө хянах чадвараа алддаг. Хүрээлэн буй хүмүүс тэднийг гаж, сэтгэцтэй, эрүүл бус гэж хүлээн авдаг. Ихэнх тохиодолд ажилгүй, гэр бүлгүй, ганцаараа, эсвэл эцэг эхийндээ амьдардаг.

Гэмт хэрэгтэй тэмцэж байгаа алба хаагч бүр жинхэнэ “Профайлер”-/дүр, төрх/ судлаач хүн байх ёстойг 21 зууны гэмт явдал судлаачид үзэж байна. “Профайлер” гэмт хэрэгтэн барих арга барил анх 1970 онд АНУ үүссэн. FBI-гийнхан цуврал алуурчидын сэтгэл зүйг нэг бүрчлэн судалж, тэдний дүр зургыг гаргаж эхэлсэн ба үүнээс улбаатай профайлер гэсэн хэллэг, мэргэжил үүссэн байдаг. Олон жилийн судалгааны үндсэн дээр профайлер алба хаагч нарыг ашиглан АНУ-д 1979 онд анхны цуврал алуурчинг барисан байна. Профайлер мэргэжилтэнгүүд гэмт хэргийн газраас ирсэн зураг, шинжээчийн дүгнэлт, нэмэлт мэдээлэлтэй маш сайн ажилласаны үндсэн дээр нийт хэргийн 67 хувийг илрүүдэг тухай үзүүлэлт гаргасан.

Профайлер алба хаагчийн гол шинж: Гэмт хэрэгтэний зан араншинг тодорхойлж, хувийн зохион байгуулалт, биений хэлэмж, нас, хүйс, итгэл үнэмшил, шашин шүтлэг, гэр бүлийн байдал, ажил эрхлэлт, дотно харилцаа, дадал зуршил, хобби, сонирхол, бүр гадаад стиль имидж,

хохирогчтой ямар нэг хамааралтай байсан эсэх, дараагийн хийх үйлдэл, аллаганы дүр зургийг гаргаж өгдөг байна.

Сэтгэл судлалын доктор Мики Писториус /Micki Pistorius/ /FBI/-Холбооны мөрдөх товчооны удирдлагын их сургуулийг Профайлер мэргэжлээр төгссөн байна. Тэрээр гэмт хэрэг шалгаж байгаа алба хаагчдын нэг дутагдалтай тал ажиглагддаг гэж дүгнэсэн. Тэд гэмт хэргийн материалтай танилцахад хангалттай гэж үздэг. Гэтэл гэмт этгээдийн хэрэг үйлдсэн газар хичнээн их нуугдмал мэдээлэл байдгийг анзаардаггүй.

Тэрээр элсэн чихрийн тариалангийн талбайд эмэгтэйчүүдийг алж байсан цуврал алуурчин “Фениксийн хэрэг” дээр ажиллаж, хэргийг амжилттай илрүүлсэн байна. Би гэмт хэрэг гарсан Өмнөд африкийн элсэн чихрийн тариалангийн газар ирсэн. Би тариалангийн дундуур явж эхэлхэд, энд тэндгүй могой, олон төрлийн шавьжаар дүүрэн байсан ба энэ байдал надад айдас, тухгүй мэдрэмж төрүүлж байсан. Харин гэмт этгээдэд эсэргээрэй, алагдсан хохирогчийн хажууд 15 ширхэг тамхи татаж өөрийгөө аюулгүй, тухтай байдалд байгааг мэдэрч байсан ба тухайн газрыг сайн мэддэг нэгэн байсаныг шууд илтгэсэн. Гэмт этгээд хохирогчийн өсгийтэй гутлыг нямбай гэгч цогцосны хажууд тэгш хэмтэй байрлуулсан байсан нь тэрээр их “ПЕРФЕКЦИОНИСТ”-буюу бүх зүйл төгс байх ёстой гэж үздэг хүмүүсийн нэг байсан тодорхой. Түүнийг баривчлан саатуулахад түүний гэр маш цэвэр, бүх зүйл нь эмх цэгцтэй байсан. Гадаад үзэмжиндээ их ач холбогдол өгдөг тул аллага болсон газрыг цэгцтэй байлгахыг хичээдэг байж. Тэрээр элсэн чихрийн талбай руу орохдоо өндөр өвсийг тэгш хэмтэйгээр огцолж орсон байсан нь түүнийг ойр орчмын тэр дундаа “Зулу” үндэстний хүн гэсэн таамаглал нь хүртэл мөн байсан. Гэмт этгээд хохирогч нарыг өөртөө итгүүлж сайн дурын үндсэн дээр элсэн чихрийн талбай руу авчирдаг байсан ба зарим тохиодолд хүн дамжин явахыг чимээгүй хүлээдэг байсан. Иймд гэмт хэрэгтэн бие хүний дүр төрх, сэтгэл зүй, зан араншинг тогтоох нь хэрэг илрүүлэхэд хамгийн чухал байдгийг нотолсоор байна.

Төгсгөлд: Германы гүн ухаантан, зохиолч Ф.Ницшегийн “Нөгөө талын сайн сайхан ба хорон муу” зохиолын номноос ишлэл хүргэмээр байна. “Мангаснуудтай байлдаж байгаа хүн өөрөө мангас болохоос болгоомжлох хэрэгтэй, харанхуй нүх рүү удаан харах юм бол нүх бас чамайг харах болно” гэжээ.

Ашигласан ном зүй:

1. Дуглас, Джон. Психологический портрет убийцы. Методики ФБР : [перевод с английского]/ Джон Дуглас, Марк Олшейкер. – Москва : Алгоритм, 2016. – 432 с. – (Человек преступный. Классика криминальной психологии).
2. Криминалистика. Учебник. Том II/ под общ. ред. А.И. Бастрыкина. – М. : Издательство «Экзамен», 2014. – 559, [1] с.
3. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. — М.: «Логос», 2004. — 448 с.
4. Бертовский Л. В. Допрос: тактика и технология / Л.В. Бертовский. – М. : Издательство «Экзамен», 2015. – 303, [1] с.
5. Лавров Н. Н. Маньяки: охотники на людей / Н. Н. Лавров. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 252, [2] с. – (Х-файлы).
6. Антонян, Ю. М. Криминология : учебник для бакалавров / Ю. М. Антонян. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2012. – 253 с. – Серия : Бакалавр. Базовый курс.
7. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник. 3-е изд., перераб. и доп. / Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. – М.: ИНФРА-М, 2014. – VIII, 712 с. – (Высшее образование: Бакалавриат).
8. Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология. Учебное пособие. — М.: Право и Закон, 1997. — 320 с